

СУДОВІ ТА ПОЗАСУДОВІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Скочиляс-Павлів О. В.

ВСТУП

Публічно-правові спори, які виникають між фізичними чи юридичними особами та суб'єктами владних повноважень відзначаються нерівністю у правовому становищі сторін, що зумовлює особливості їх розв'язання. Традиційно такі спори розглядаються і вирішуються в межах адміністративного судочинства, яке виконує важливу функцію контролю за діяльністю органів публічного адміністрування.

Разом з тим, в сучасних умовах зростає інтерес до альтернативних способів вирішення спорів. Зауважимо, що під альтернативними способами вирішення спорів ми розуміємо не лише позасудові процедури, зокрема медіацію, але й процесуальні форми, що відрізняються від класичного змагального розгляду справи по суті. Йдеться про такі інструменти, як врегулювання спору за участю судді та примирення сторін, які можуть реалізовуватися в межах судового провадження і спрямовані на досягнення консенсусу без постановлення судового рішення по суті.

В умовах, коли судові процедури є часто надто формалізованими, а сторони прагнуть швидкого та взаємоприйнятного вирішення конфліктів, альтернативні способи врегулювання спорів, такі як медіація, врегулювання спору за участю судді та примирення, стають важливими інструментами оптимізації системи правосуддя. Кожен з цих інститутів має свої переваги та недоліки, що зумовлює необхідність їх критичного аналізу та обґрунтування необхідності застосування залежно від специфіки конкретного публічно-правового спору.

Медіація, як позасудовий порядок вирішення спорів, спрямована на досягнення взаєморозуміння між сторонами за допомогою нейтрального посередника та забезпечує швидке, конфіденційне та менш затратне розв'язання конфлікту. Однак, попри те, що медіація в Україні впроваджується кілька десятиків років, вона досі не набула належного поширення і практики застосування.

Врегулювання спору за участю судді, як специфічний інститут, інтегрований у процес адміністративного судочинства, хоча і залишається судовим механізмом, часто виявляється малоефективним

через свою обмежену гнучкість та недостатній рівень зацікавленості суддів у сприянні реальному компромісу.

Примирення сторін, як універсальний механізм досягнення угоди між учасниками адміністративного процесу, може бути реалізовано як у рамках судової процедури, так і поза нею, зокрема шляхом медіації або інших форм добровільного врегулювання. Незважаючи на формальну можливість примирення на будь-якій стадії процесу, його практичне застосування в адміністративному судочинстві залишається обмеженим. Це пов'язано як з правовою специфікою публічно-правових спорів, де публічний інтерес переважає над приватним, так і зі сформованою судовою практикою, яка тяжіє до традиційного вирішення спорів по суті.

1. Виникнення передумов проблеми та формулювання проблеми

Передумови актуалізації питання щодо альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів сформувалися під впливом низки зовнішніх та внутрішніх факторів. В першу чергу ідеться про зростання кількості адміністративних справ, перевантаженість судової системи, а також потребу у підвищенні ефективності та оперативності правосуддя. Формалізовані судові процедури не завжди дозволяють досягти справедливого й швидкого вирішення справ.

Додатковою передумовою виступає європейський шлях України, який зумовлює потребу орієнтуватися на європейські стандарти ефективного правосуддя та захисту прав людини, зокрема Рекомендації № 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами від 5 вересня 2001 року¹. Саме в Рекомендації звертається увага на те, що судові процедури на практиці не завжди найпридатніші для врегулювання адміністративних спорів і широке використання альтернативних засобів урегулювання адміністративних спорів дасть змогу підійти до розв'язання цих проблем і наблизить адміністративні органи до громадськості, тому рекомендується урядам держав-членів сприяти використанню альтернативних засобів для врегулювання спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами.

Поширення європейських стандартів ефективності правосуддя, а також тенденції гуманізації правозастосування сприяли інституціоналізації таких форм, як врегулювання спору за участю судді

¹ Рекомендація № 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами від 5 вересня 2001 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf.

(2017 рік) та медіація (2021 рік). Водночас інститут примирення сторін був притаманний для адміністративного судочинства з моменту його запровадження (2005 рік).

Станом на сьогодні проблема полягає в низці концептуальних, правозастосовних та процедурних труднощів, які перешкоджають ефективному застосуванню альтернативних способів вирішення публічно-правових конфліктів, що ускладнює забезпечення доступного, швидкого та справедливого правосуддя в адміністративному процесі. Необхідність переосмислення та вдосконалення підходів до застосування таких інструментів з урахуванням публічного інтересу та особливостей адміністративної юрисдикції зумовлює актуальність дослідження цієї теми.

2. Аналіз сучасних підходів до судових та позасудових способів вирішення публічно-правових спорів

Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві має усталене нормативне закріплення в Україні та функціонує з моменту набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) у 2005 році². Натомість інститути альтернативного врегулювання спорів, такі як врегулювання спору за участю судді та медіація, були запроваджені значно пізніше, як реакція на потребу у гуманізації та оптимізації судового процесу.

Примирення слід визначити як взаємні поступки сторін спору стосовно їхніх прав та обов'язків із метою врегулювання публічно-правового спору, які не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень. З наведеного випливає, що специфікою примирення в адміністративному судочинстві є необхідність дотримуватися меж компетенції, якою наділено суб'єкта владних повноважень. Відповідно межі примирення обмежуються тими повноваженнями, які законом покладено на відповідного суб'єкта владних повноважень.

Завданням адміністративного суду у випадку примирення є упевнитись у тому, що усі сторони розуміють наслідки судового рішення за умовами примирення; усвідомлюють умови примирення; дізнатися, чи не було досягнуто сторонами примирення під впливом насильства, скрутного становища тощо. На цій стадії адміністративний суд також має впевнитись, що у разі, коли відповідні заяви про примирення подано та підписано представниками, такі дії вчиняються

² Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10686>.

за наявності належних повноважень (визначених довіреністю, договором чи законом)³.

Відповідні статті КАС України, які стосуються примирення, зазнали змін та доповнень у 2021 році у зв'язку з прийняттям Закону України «Про медіацію»⁴ з метою інтеграції медіації як однієї з форм реалізації права сторін на примирення.

Зокрема, частину 5 статті 47 КАС України було доповнено вказівкою на можливість примирення шляхом медіації на будь-якій стадії судового процесу, що визнається підставою для закриття провадження у справі. Крім того, процесуальні норми було уточнено у частині підготовчого засідання, зокрема в статті 180 КАС України, де суд зобов'язаний з'ясувати, чи мають сторони намір вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді. Також статтею 236 КАС України передбачено можливість зупинення провадження у справі у разі звернення сторін з відповідним клопотанням про надання часу для примирення, у тому числі шляхом медіації. Сукупність цих змін підтверджує, що з 2021 року медіація набула статусу повноцінного процесуального інструменту у сфері адміністративного судочинства, спрямованого на досягнення взаємоприйнятного примирення сторін.

Правовим підґрунтям таких трансформацій, як вже зазначалося, став Закон України «Про медіацію», який унормував базові засади цієї процедури та визначив її загальні правила. Закон регулює суспільні відносини, що стосуються проведення медіації, яка спрямована на запобігання можливим конфліктам (спорам) або врегулювання вже існуючих. Це стосується, зокрема, цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних спорів, справ про адміністративні правопорушення, а також кримінальних проваджень з метою досягнення примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим).

Медіація, у Законі України «Про медіацію», визнана як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів⁵.

³ Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / за. заг ред. Р.С. Мельника. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 485.

⁴ Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

⁵ Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

В науковій літературі виділяють дві основні групи переваг процесу медіації: загально-організаційні та спеціально-організаційні.

До загально-організаційних переваг належать: оптимізація судового процесу та зменшення навантаження на суддів за рахунок зниження кількості справ, що потребують розгляду; скорочення кількості апеляційних і касаційних скарг; уникнення публічного розгляду справи під час медіації; відсутність юрисдикційних обмежень (екстериторіальність конфлікту); високий рівень впливу та контролю сторін за процесом і результатом медіації; можливість остаточного вирішення конфлікту (спору); економія часу, ресурсів, фінансів та збереження здоров'я учасників; зменшення репутаційних втрат для сторін; сприяння збереженню подальших ділових стосунків між сторонами; можливість проведення медіації в онлайн-форматі.

До спеціально-організаційних переваг медіації належать: приватний та конфіденційний характер процесу; гнучкість процедури, яка адаптується до специфіки спору та потреб сторін; добровільна участь сторін у медіації; рівність прав і самостійність сторін у прийнятті рішень; нейтральність, незалежність і неупередженість медіатора; збалансування інтересів сторін конфлікту; створення творчих і компромісних рішень, які можуть запобігти подальшому судовому врегулюванню; укладення угоди за результатами медіації у формі цивільно-правового договору; психологічний комфорт сторін під час процесу⁶.

Ростовська К. В. та Гришина Н. В. метою медіації називають обговорення, опрацювання та усвідомлення складної конфліктної ситуації задля оптимального виходу з неї. В процесі діалогу сторони можуть висловити погляди, думки, часто протилежні як щодо самих подій, так і щодо шляхів виходу з конфліктної ситуації. Результат успішної медіації – досягнута угода, яка узгоджується під час обговорення. Рішення, що прийняті в результаті медіації, можуть бути закріплені в угоді лише за умови їх добровільного визнання сторонами конфлікту⁷.

Виходячи з норм КАС України та враховуючи положення Закону України «Про медіацію», вважаємо, що медіацію можна розглядати одним із позасудових способів вирішення публічно-правових спорів,

⁶ Кармаза О. Медіація в Україні як позасудова форма захисту прав громадян: переваги та недоліки її застосування в умовах дії воєнного стану. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу*: збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф., 5-6 грудня 2023 р. Полтава: ПНЕП, 2024. С. 45.

⁷ Ростовська К. В., Гришина Н. В. Медіація в адміністративному судочинстві: міф чи реалії сьогодення. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право»*. 2020. Випуск 29. С. 185.

який може бути реалізований на будь-якій стадії судового процесу за участю медіатора і спрямований на досягнення взаємоприйнятного примирення сторін, що є підставою для закриття провадження у справі.

На жаль, доводиться констатувати, що, незважаючи на те що медіація впроваджується в Україні вже понад 30 років, вона досі не набула широкого застосування, навіть попри прийняття відповідного закону. Причин цьому є кілька. І основна, на нашу думку, пов'язана із недостатньою обізнаністю суспільства про переваги медіації, яка сприяє зниженню часових і фінансових витрат, дозволяє учасникам конфлікту досягти взаємоприйнятного результату з мінімальним емоційним навантаженням, а також забезпечує практичне виконання узгоджених рішень. Ні медіа, ні органи державної влади не здійснюють популяризації цього інституту серед широкого загалу. Як наслідок, більшість громадян не розуміють сутності медіації, її переваг і механізму застосування.

Ще одна причина недостатнього поширення медіації у публічно-правовій сфері пов'язана із низьким рівнем довіри громадян до діяльності органів влади, що зумовлює схильність громадян звертатися до суду для вирішення конфліктів із цими органами. Відсутність прозорості, ефективної комунікації та механізмів досудового врегулювання сприяють тому, що громадяни сприймають суд як єдиний спосіб захисту своїх прав і відновлення справедливості.

Однак така ситуація призводить до значного навантаження на судову систему, що в свою чергу ускладнює доступ до правосуддя і затягує судові процеси. У таких умовах особливо важливим стає впровадження альтернативних способів вирішення спорів, таких як медіація. Для підвищення довіри до досудових механізмів необхідно, щоб органи влади демонстрували відкритість і готовність до конструктивного діалогу. Це передбачає запровадження чітких процедур розгляду звернень громадян, підготовку фахівців, здатних брати участь у медіації, а також проведення інформаційних кампаній, які б пояснювали громадянам переваги альтернативних методів вирішення спорів. Лише за умов створення прозорої і ефективної системи досудового врегулювання можна знизити рівень конфліктності у відносинах між громадянами та органами влади.

На думку окремих експертів, інститут медіації запрацює на повну тільки в тому випадку, коли він стане обов'язковим етапом при вирішенні будь-якого правового конфлікту. Звичайно, таке запровадження має відбуватися поступово. В першу чергу, варто почати із запровадження медіації як обов'язкової досудової процедури у сімейних спорах, адже судові механізми часто позбавлені необхідної гнучкості, адаптивності та індивідуального підходу, які є важливими

для ефективного вирішення таких емоційно складних конфліктів. Поступове впровадження обов'язкової медіації слід поширити і на інші категорії справ, зокрема трудові, спадкові чи земельні спори, які часто супроводжуються значним емоційним навантаженням і тривалими судовими процедурами.

У сфері адміністративного судочинства обов'язкову досудову медіацію доцільно запровадити у тих категоріях адміністративних спорів, де конфлікт можна ефективно вирішити шляхом переговорів і досягнення взаєморозуміння між сторонами. Наприклад, це спори щодо надання адміністративних послуг, спори у сфері соціального захисту, спори у сфері доступу до публічної інформації, спори, які виникають між громадянами та органами місцевого самоврядування. Тобто йдеться про найчисленніші категорії публічно-правових спорів, які завантажують суди, але їх розгляд і вирішення не потребує складних юридичних процедур та детального судового аналізу. Такі спори зазвичай мають чітко окреслені обставини та можуть бути врегульовані шляхом конструктивного діалогу між сторонами.

Проблемним і досі невирішеним залишається питання створення єдиного реєстру медіаторів. Наразі кожне об'єднання медіаторів веде власний реєстр, що призводить до відсутності централізованої інформації про фахівців у цій сфері. Така ситуація ускладнює доступ громадян до медіаторів, знижує прозорість і контроль якості їхньої роботи, а також перешкоджає створенню єдиних стандартів професійної діяльності. Вирішення цього питання потребує розробки нормативно-правової бази, яка б регламентувала створення та функціонування єдиного державного реєстру медіаторів. Такий реєстр має стати прозорим, доступним для громадян і містити інформацію про кваліфікацію, досвід та спеціалізацію кожного медіатора. Це не лише підвищить довіру до інституту медіації, але й сприятиме його подальшому розвитку та популяризації.

Досить суттєвою проблемою, яка стосується медіації є низький рівень виконання угод за результатами медіації та інших угод про примирення (якщо це не мирова угода, затверджена судом). Відсутність механізму примусового виконання угоди за результатами медіації, на думку науковців, істотно знижує кількість звернень до цієї процедури, бо ставить під сумнів доцільність цієї процедури⁸.

Отже, процедура медіації не позбавлена недоліків, які перешкоджають її широкому застосуванню як ефективного способу

⁸ Ростовська К. В., Гришина Н. В. Медіація в адміністративному судочинстві: міф чи реальність сьогодні. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право»*. 2020. Випуск 29. С. 187.

вирішення спорів. У зв'язку з цим актуальним є пошук оптимальних моделей вирішення спорів, здатних забезпечити баланс між добровільністю та юридичною визначеністю результату.

На перший погляд, таким механізмом є інститут врегулювання спору за участю судді, який з'явився в українському адміністративному судочинстві у 2017 році. Цей процес передбачає залучення судді до сприяння сторонам у пошуку взаємоприйнятного рішення ще до початку розгляду справи по суті. Основна мета цього інституту – зменшення судового навантаження та стимулювання сторін до компромісу без тривалого судового процесу.

Статті 184-188 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) регламентують процедуру врегулювання спору за участю судді⁹. Вони визначають:

1. Порядок ініціювання процедури – суд або сторони можуть запропонувати проведення врегулювання спору за участю судді під час підготовчого засідання.

2. Принцип добровільності – обидві сторони мають погодитися на участь у процедурі, що забезпечує їхню автономію у прийнятті рішень.

3. Роль судді – суддя виступає нейтральним посередником, сприяючи конструктивному діалогу між сторонами та допомагаючи знайти взаємоприйнятний варіант розв'язання конфлікту, шляхом проведення спільних та (або) закритих нарад.

4. Конфіденційність – інформація, отримана під час процедури, не може бути використана в подальшому розгляді справи або передана третім особам (ч. 4 ст. 37, п. 4 ч. 1 ст. 66 КАС України).

5. Обмеження участі судді – суддя, який провів процедуру врегулювання спору, не може брати участі у розгляді справи по суті, якщо такий відбудеться.

Ці положення створюють нормативну базу для використання інструменту врегулювання спору за участю судді, спрямованого на оптимізацію судового процесу та зменшення кількості тривалих і витратних судових розглядів.

Окрім статей 184-188 КАС України, які безпосередньо регламентують процедуру врегулювання спору за участю судді, цей інститут опосередковано врегульовується й іншими положеннями КАС України. Зокрема, ч. 4 ст. 37 КАС України гарантує, що суддя, який брав участь у врегулюванні спору, не може продовжувати розгляд справи по суті. Це запобігає потенційному конфлікту інтересів і забезпечує об'єктивність судового процесу. Пункт 4 частини 2 статті 66 КАС

⁹ Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10686>.

України додатково підтримує принцип конфіденційності, забороняючи допит судді як свідка щодо обставин, які стали відомі під час врегулювання спору. Ці положення спрямовані на захист довіри сторін до процедури примирення.

Серед заходів процесуального примусу, які застосовуються судом з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства, виділяють штраф. Пункт 4 частини 1 статті 149 КАС України передбачає стягнення у вигляді штрафу за порушення правил конфіденційності під час процедури врегулювання спору за участю судді, зокрема за використання аудіо– та відеотехніки. Це захищає приватність переговорів і сприяє відкритій комунікації між сторонами. Разом з положеннями статті 66, це створює чіткі гарантії, що інформація, отримана під час процедури, не буде розкрита чи використана проти учасників спору. Стаття 180 КАС України закріплює обов'язок суду з'ясувати бажання сторін щодо можливості врегулювання спору під час підготовчого засідання. Це сприяє ранньому виявленню потенціалу для примирення, зокрема через медіацію чи врегулювання спору за участю судді. Водночас, відповідно до частини 4 статті 37 КАС України, сторони мають право відмовитися від процедури врегулювання спору до закінчення встановленого строку, що гарантує їхню процесуальну автономію. Усі ці статті взаємопов'язані й формують комплексний механізм для впровадження врегулювання спорів за участю судді. Вони спрямовані на забезпечення неупередженості судді, захист конфіденційності, дисциплінованість учасників і створення умов для ефективного примирення.

Слід звернути увагу на те, що врегулювання спору за участю судді, відповідно до ч. 1 статті 188 КАС України, припиняється, в тому числі, у разі досягнення сторонами примирення та звернення до суду із заявою про примирення або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем. Тобто одним із кінцевих варіантів закінчення процедури врегулювання спору за участю судді є примирення. У цьому випадку **інститути врегулювання спору за участю судді та примирення сторін співвідносяться як процесуальний інструмент та результат, а не як два самостійних інструменти вирішення спору.**

Разом з позитивними теоретичними сторонами процедури врегулювання спору за участі судді, слід враховувати і низку

негативних моментів, які впливають на її ефективність у реальній практиці.

В першу чергу, слід звернути увагу на те, що на суддю покладається невластива йому функція – нейтрального посередника між сторонами, а єдиною функцією судді, відповідно до ч. 2 статті 48 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» є функція здійснення правосуддя¹⁰. Саме тому, вважаємо, що покладення на суддю функції посередництва суперечить його основній ролі як носія судової влади. Виконання такої функції потребує спеціальних навичок медіації та нейтрального сприяння переговорам, що виходить за межі традиційної діяльності судді. Вірно зазначає Н. Петренко, що суддя, як представник держави, ухвалює судові рішення від її імені, що забезпечує йому певний рівень авторитету як у суспільстві, так і під час виконання професійних обов'язків. Це створює ризик того, що під час проведення процедури врегулювання спору суддя може зайняти домінуючу позицію, фактично ставши «власником спору». Такий вплив здатен значно вплинути на перебіг переговорів і, відповідно, на їхній кінцевий результат¹¹.

Більше того, суддя, який бере участь у врегулюванні спору, може зіткнутися з конфліктом ролей. З одного боку, він залишається представником судової влади з притаманними їй авторитетом та обов'язком захисту прав і свобод, а з іншого – повинен виступати нейтральним посередником, який не впливає на сторони й не приймає жодних рішень замість них. Це створює ризик втрати довіри сторін до неупередженості суду, особливо якщо врегулювання не закінчується успіхом і справа перейде до розгляду по суті. Законодавець передбачив цей момент і встановив правило, що у разі припинення врегулювання спору за участю судді і поновлення провадження у справі, така справа передається на розгляд іншому судді. Проте і цей законодавчий момент має суттєві недоліки. По-перше, це призводить до додаткових процесуальних витрат часу та ресурсів через необхідність передачі справи іншому судді. По-друге, у професійному середовищі процедура сприймається як спосіб уникнення розгляду справи по суті, що може негативно вплинути на репутацію судді. По-третє, проведення врегулювання спору вимагає значного часу та уваги, що при високому завантаженні суддів є неприйнятним. Тому, на нашу думку, інститут врегулювання спору за участю судді слід виключити з КАС України, оскільки чинне законодавство України дозволяє застосовувати інші альтернативні способи вирішення спорів – примирення та медіацію.

¹⁰ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

¹¹ Петренко Н. Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 74.

ВИСНОВКИ

Таким чином, примирення сторін, медіація, врегулювання спору за участю судді – це взаємопов’язані, але відмінні за формою та процедурою механізми. Вони не суперечать один одному, а навпаки – розглядаються як елементи єдиного спектра альтернативного вирішення спорів в судовому чи позасудовому порядку. У публічно-правових відносинах їх ефективне застосування вимагає належного правового регулювання, професійної підготовки посередників і відкритості сторін до діалогу.

Перевага розглянутих інструментів полягає в тому, що якщо розгляд справи в судовому порядку вирішується на користь однієї зі сторін й інша сторона завжди залишається незадоволеною, то альтернативні способи вирішення спорів передбачають досягнення компромісного рішення, яке враховує інтереси обох сторін та забезпечує взаємоприйнятний результат. Крім цього, при застосуванні альтернативних інструментів зменшуються проблеми із виконанням відповідних рішень завдяки добровільному характеру досягнутих домовленостей.

Разом з тим, доведено, що функціонування проаналізованих судових та позасудових інструментів супроводжується низкою викликів та проблем, які потребують вирішення для максимального ефекту. Якщо інститут врегулювання спору за участю в адміністративному судочинстві, на нашу думку, є невиправданим, то медіацію, як одну з форм примирення, необхідно активно розвивати і запровадити як обов’язкову в окремих категоріях справ. Це дозволить зменшити навантаження на суди, прискорити вирішення конфліктів та знизити витрати для громадян.

АНОТАЦІЯ

У ході дослідження здійснено аналіз ефективності та практичного застосування інститутів примирення, медіації та врегулювання спору за участю судді як судових та позасудових механізмів вирішення публічно-правових спорів. Примирення визначено як взаємні поступки сторін спору стосовно їхніх прав та обов’язків із метою врегулювання публічно-правового спору, які не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб’єкта владних повноважень. Специфікою примирення в адміністративному судочинстві є необхідність дотримуватися меж компетенції, якою наділено суб’єкта владних повноважень. Відповідно межі примирення обмежуються тими повноваженнями, які законом покладено на відповідного суб’єкта владних повноважень.

Медіація розглядається як один із позасудових способів вирішення публічно-правових спорів, який може бути реалізований на будь-якій стадії судового процесу за участю медіатора і спрямований на досягнення взаємоприйняттого примирення сторін, що є підставою для закриття провадження у справі. Ця форма врегулювання конфліктів базується на добровільній участі сторін, які за допомогою нейтрального медіатора прагнуть досягти взаємовигідного рішення. Констатовано, що незважаючи на те, що медіація впроваджується в Україні вже понад 30 років, сьогодні вона не набула широкого застосування. Основна причина пов'язана із недостатньою обізнаністю суспільства про переваги медіації. Ще одна причина недостатнього поширення медіації у публічно-правовій сфері пов'язана із низьким рівнем довіри громадян до діяльності органів влади, що зумовлює схильність громадян звертатися до суду для вирішення конфліктів із цими органами.

Проаналізовано недоліки інституту врегулювання спору за участю судді, як одного із судових інструментів вирішення спорів, серед яких: покладання на суддю невласивої йому функції – нейтрального посередника між сторонами, тоді як єдиною функцією судді, відповідно до законодавства є функція здійснення правосуддя; в адміністративному судочинстві у професійному середовищі процедура врегулювання спору за участю судді сприймається як спосіб уникнення розгляду справи по суті, оскільки в разі припинення врегулювання спору за участю судді і поновлення провадження у справі, така справа передається на розгляд іншому судді. Тому інститут врегулювання спору за участю судді пропонується виключити з КАС України, оскільки чинне законодавство України дозволяє застосовувати інші альтернативні способи вирішення спорів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рекомендація № 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами від 5 вересня 2001 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10686>.
3. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / за заг ред. Р.С. Мельника. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 1030 с.
4. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

5. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

6. Петренко Н. Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 73-77/ URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/15.pdf>.

7. Ростовська К. В., Гришина Н. В. Медіація в адміністративному судочинстві: міф чи реалії сьогодення. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право»*. 2020. Випуск 29. С. 182-188. DOI: 10.26565/2075-1834-2020-29-24.

8. Кармаза О. Медіація в Україні як позасудова форма захисту прав громадян: переваги та недоліки її застосування в умовах дії воєнного стану. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу*: збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф., 5-6 грудня 2023 р. Полтава: ПІЕП, 2024. С. 43-46. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream_2024-1.pdf.

9. Приймаченко Д. В., Легеза Є. О. Зарубіжний досвід суб'єктів владних повноважень щодо примирення сторін у адміністративному судочинстві. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 3. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-3-01-06>.

Information about the author:

Skochylias-Pavliv Olha Vasylivna,

Dr. Habil. (Law), Professor,

Professor of the Administrative and Informational Law Department

Educational and Research Institute of Law, Psychology

and Innovative Education

Lviv Polytechnic National University,

12, Stepana Bandery Str., Lviv, 79000, Ukraine